

SZOCIOFILM TEMATIKA

„A(z) Magyarország Felfedezése Alapítvány támogatása szakmai program megvalósítását 2020. évben a Magyar Művészeti Akadémia támogatta.”

Megrendelő: Magyarország Felfedezése Alapítvány
Készítette: Letenyei László, 2020

Szociofilm tematika	
Kurzus címe:	Szociofilm
Kurzus kódja:	
Teljesítés módja: (írásbeli v. szóbeli vizsga, zárthelyi dolgozat, szem. dolgozat, beszámoló, stb.)	Évközi, megajánlott jegy Kötelező, aktív részvétel a szemináriumokon. Filmkritikai írás vagy dokumentumfilm készítésben való részvétel. A megajánlott jegy szóbeli vizsgán javítható.
Időpont (nap és órakezdés):	
Heti óraszám:	2
Kreditek száma:	3
Oktató neve:	
Beosztása:	
A tárgy rövid leírása	
A tantárgy célja, hogy a hallgatókkal megismertesse a <i>szociofilm</i> műfaji sajátosságait, bevezesse a hallgatókat a nemzetközi (vizuális antropológiai) és a magyar szociofilmes hagyományba.	
Kurzus kimeneti kompetenciák	
A kurzus kettős kimeneti kompetenciát fejleszt:	
<ol style="list-style-type: none"> <i>Filmkritikai kompetencia:</i> a hallgató értő szemmel nézzen szociofilmet/antropológiai dokumentumfilmet, képes legyen releváns felvetéseket megfogalmazni, filmkritikát írni <i>Dokumentumfilm-es kompetencia:</i> a hallgató megfigyelőként vagy résztvevőként kövesse nyomon a diák- szociofilm elkészültét, hogy részt tudjon venni egy dokumentumfilm-es stáb munkájában. 	
A tantárgy a mindkét készséget fejleszti. A két készségnek megfelelően minden tanóra két részből áll, ezek az ún. műhelyek. A <i>filmkritikai műhely</i> a tanóra első szakasza, amikor filmeket nézünk és beszélünk meg és a <i>dokufilm-es műhely</i> , amikor <i>kiterjesztett konzultáció</i> jelleggel a készülő szociofilmek, azaz hallgatókból összeálló stábok soron következő feladata kerül terítékre.	
Tanulmányi előfeltételek (előzetes ismeretek, amelyek meglétére alapoz a tantárgy)	
A tantárgynak előtanulmányi feltétele nincs. A tantárgy ismeretbővítő kurzus is lehet, nem szakirányú hallgatóknak. A vegyes tanulmányi összetételű hallgatói munkacsoportokban, stábokban szerencsésen szoktak ötvöződni pl. a szociológia szakos hallgatók problémaorientáltsága, a kommunikáció szakos hallgatók technikai ismeretei és a műszaki, egészségügyi vagy más területről érkezők őszinte érdeklődése, tapasztalata.	
A tárgy elvégzésének feltételei (megfelelt/nem megfelelt)	
A tárgy szeminárium, látogatása kötelező. A 2020 évi vírushelyzetben kialakított gyakorlat szerint a látogatás kontakt- és online formában párhuzamosan is végezhető. A hazai felsőoktatásban bevett gyakorlat szerint 3 hiányzás megengedett, ami ebben az esetben 3*90 perc (azaz másfél tanóra).	
Jelenléti ív nincs. A tantárgy keretében a hallgatók minden alkalommal megnéznék egy szociofilmet (teljes terjedelemben), amelyről <i>in situ</i> fél-egyoldalas filmkritikát írnak. Ezt, a röpdolgozat mintájára neveztem el: <i>röpkritika</i> . A röpkritika beadásra kerül, ez helyettesíti a jelenléti ívet. A filmkritika oktató szándékától	

függően vagy megfelelt/nem megfelelt, vagy jeggyel értékelhető, és ez utóbbi esetben a félév végi gyakorlati jegybe beleszámít.

Ha valaki az órákat látogatta (azaz legalább 6 db. röpkritikát adott le), akkor a tárgyból jegyet kaphat. A jegy lehet gyakorlati jegy, vagy annak hiányában vizsgajegy.

Megjegyzés:

Tapasztalatom szerint a röpkritika jól helyettesíti a jelenléti ívet. Nem játszható ki: a hallgató nem tud előre készülni a kritikával, mert az oktató nem árulja el előre, hogy mi lesz a nagyfilm – ez csak az órán derül ki. Az sem állandó, hogy mikor ér véget a nagyfilm vetítése, mikor kell leadni (online beküldeni) az elkészült rövid írásokat. Ugyanakkor egy jelenléti ívnél jobb, mert önálló gondolkodásra inspirál és gamifikálható.

Gyakorlati jegy (1-5)

A hallgatók (önálló döntésük révén) vagy egy nagyobb lélegzetű filmkritika írásával, vagy egy csoportmunkában készítendő szociofilm elkészítésével tudják a félévet teljesíteni. A félév végén leadott filmkritika, illetve a csoportmunkában elkészített film osztályzásra kerül (1-5 skálán), és ez a gyakorlati jegy.

Filmkritika

A filmkritika önálló produktum. A filmkritika értékelése során a legfontosabb szempont, hogy a hallgató kitért-e a félév során megtanult, átbeszélte filmkritikai szempontokra. A hallgató vagy a megadott film-adatbázisok valamelyikéből választ filmet, vagy önállóan választ, de akkor a választását előzetesen jóvá kell hagyatnia az oktatóval.

Diákfilm

A diáfilmek témája és a megvalósításban részt vevő stáb a félév során alakul ki, a dokufilmes műhely keretei között. A diáfilm a stáb közös munkája, ahol a stáb valamennyi tagja ugyanolyan jegyet kap (függetlenül a stábon belüli munkamegosztástól). Stábtagnak az, akinek a neve a vége főcímen szerepel. A film vége főcímében kell szerepelnie annak is, hogy a dokumentumfilm mely tantárgy keretei között készült, ki volt az oktató tanár. Amennyiben a tantárgy jelen tematikát részben vagy egészben felhasználta, akkor a következő mondatnak is szerepelnie kell: 'a Magyarország Felfedezése Alapítvány [logo] oktatási segédletének felhasználásával.' A filmet a hallgatók kell, hogy feltöltsék egy általuk kiválasztott fájlmegosztóra, belátásuk szerint nyilvánossá tenniük, és a linket elküldeni az oktatónak. A diáfilmekből az utolsó órán (a szemeszter megkoronázásaként) diák-filmbemutatót tartanak, ahol az oktató más filmeseket, szakértőket is meghívhat zsűrinek. A legkiválóbb filmek ezúttal nem díjat, hanem ötös osztályzatot kapnak, és ajánlást, hogy a filmet milyen diák- amatőr- vagy szociofilm fesztiválra javasolt benevezni. Előfordul, hogy egy csapat filmkészítés tervez, de nem sikerül befejeznie. Ilyenkor a tagok filmkritikát írhatnak, nem szenvednek semmilyen hátrányt.

Aki sem filmkritikát, sem filmet nem készít, de elegendő órán részt vett, az elégtelen (1-es) megajánlott jegyet kap.

A gyakorlati jegyet javítják fel a félév során gyűjthető szemináriumi pontok.

Szemináriumi pontok a következőkre adhatók (az oktató belátása szerint):

- Kiselőadás tartása, az oktató által meghatározott témában
- Szociofilm / antropológiai filmes eseményen való részvétel, és arról beszámoló az órán
- Röpkritikák osztályzata
- Órai aktivitás, hozzászólás
- Meghívott vendéghez intézett, releváns kérdés

Az én gyakorlatomban egy kiselőadás 5 pont, részvétel + kiselőadás max 10 pont, órai hozzászólás 1-2 pont, meghívott vendéghez 2-4 pont,

és minden 10 pont egy-egy szemináriumi jegyet javít.

A gyakorlati jegy egy megajánlott jegy.

Ha a megajánlott jegy nem jeles (5), akkor a hallgató vizsgaidőszakban, szóbeli vizsgán javíthat.

Vizsga (1-5)

A számonkérés tárgya a megadott szakirodalom lista.

A vizsga filozófiája az, hogy nem kell minden szöveget elolvasni,

minden hallgató mérje fel az erejét/kapacitását,

de amit egy hallgató elolvasott, arról tudni kell önállóan, folyékonyan és értelmesen beszélni.

A szakirodalomban vagy tanulmányok, vagy könyvfejezetek szerepelnek.

Ezeket úgy kezeljük, mint más vizsgán a tételt, és a tétel címe helyett a tanulmány címére és szerzőjére hivatkozunk.

Minden egyes jegy javításához 3 db. (a szakirodalom-listából szabadon választott) szöveget kell választani.

A három cím közül a vizsgáztató egyet választ ki: ezt kell a hallgatónak ismertetnie.

Azaz, például, ha valaki 1-re áll, és 2-est szeretne, akkor mond három címet, az oktató ezek közül egyet választ, és azt kell ismertetni. Gondolkodási idő nincs, mert a vizsgaszituáció egy szóbeli megmérettetést szimulál, és az élet általában nem ad gondolkodási/felkészülési időt.

Ha megvan a 2-es (elégséges), akkor a hallgató mondhat újabb három címet a 3-as (közepes) jegyért, vagy megállhat, és nem vizsgázik tovább, ha nem volt módja több tanulmányt elolvasni. Ha tovább megy, akkor az újonnan választott címek és a korábbi három cím között nem lehet átfedés, azaz összesen 6 tanulmány közül választja ki az oktató a második, ismertetendő tételt; és így tovább. Egy 1. (elégtelen) gyak. jegy 5.

(jeles) osztályzatra való javításához tehát $4 \cdot 3 = 12$ tanulmányból kell felkészülnie a hallgatónak, ezek közül 4-nek a hibátlan (önálló, szakszerű és lendületes) ismertetésére van szükség.

Ha egy hallgató 4-es (jó) gyakorlati jegyet szerzett, és 5-ös (jeles) jegyet szeretne, akkor mindenképp csak 3 szöveget kell elolvasnia, és ezek közül egyet fog (az oktató választása nyomán) ismertetni.

Fenntarthatóság

Az Agenda 2030 tervezet 17 beavatkozási területe közül jelen tantárgy a következőkhöz kapcsolódik:

1. A szegénység minden formájának felszámolása: társadalmi érzékenység növelése a szociofilmek révén

5. Nemek közti egyenlőség filmes ábrázolása illetve megjelenítése

16. Cél a békés és befogadó társadalmak előmozdítása a fenntartható fejlődés érdekében: szociofilmekben gyakran a multi-etnikus társadalmak működése, kirekesztettség stb. áll fókuszban.

A tanóra menete

Az óra a Filmkritika műhellyel kezdődik. Először (előadás jelleggel) az oktató mond néhány bevezető gondolatot az óra témájával kapcsolatban. Majd rövid filmbejátszásokat tekint meg a csoport, amely során 5-10 filmből néz meg a csoport 1-2 percet. Ezek egyrészt alátámasztják a tanár didaktikai céljait, a hozzá tartozó magyarázatokkal együtt, másrészt pedig filmajánlóként is működik, felkelti a hallgatók érdeklődését. Végül leoltjuk a lámpát, és a hallgatók megnézik a Nagyfilmet. A nagyfilm után még mindenki a helyén marad, és megírja a röp-kritikát, egyben a maga számára is tisztázva a saját gondolatait. A röp-kritikát az online hallgatók azonnal elküldik chat-ben, a kontaktórai résztvevők a beszélgetés végéig papíron maguknál tarthatják. A műhelymunka utolsó elemeként beszélgetünk a filmről, kezdetben kevés előre megadott szempont alapján, de a félév során a egyre több és több ilyen szempontot sajátítanak el a hallgatók. Ha ez is megvan, akkor jön el a 20 perc óraközi szünet ideje.

A Dokufilmes műhely formája kevésbé kötött: a hallgatókkal kezdetben a téma kikristályosítása, majd a hallgatók filmes készségeinek felmérése, a stábok kialakítása kerül terítékre. Ezután fokozatosan a hallgatók elkészült anyagait nézzük, a próbaforgatásoktól a kész filmig, közben szó esik a terepmunkáról, a

szereplőkkel való viszonyról, operatőri munkáról, a hangfelvételtől, szerkesztési elvekről, vágásról, utómunkáról, külsős anyagok felhasználásáról, jogi kérdésekről, és végül a feliratokról. A megbeszélések azoknak is hasznosak és fejlesztőek, akik az adott félévben nem készítenek filmet.

Órarendi beosztás

A tanórát kéthetente, dupla időszámban tartjuk, azaz 7*2*90 perc + 20 perc szünet. Ennek előnye, hogy

- lehetővé teszi, hogy akár 100 perces ún. „nagyfilm” is vetítésre, megbeszélésre kerüljön
- rugalmasan csúsztható az óraközi szünet, ami miatt a félév elején jobbra a filmkritikai műhely, a félév vége felé pedig a dokufilmes műhely kaphat nagyobb időkeretet.
- jobban tervezhető a félév, nem maradnak el órák (ezzel szemben a hazai felsőoktatásban a 14 hétre tervezett tematika átlag 12 megvalósult alkalmat jelent).

Ennek megfelelően az órarendi beosztás pl. így nézhet ki:
minden páros héten este 17:00 és 20:20 között.

Hetekre bontott tematika

A kurzus órái:	Dátum:	Téma:
		Regisztrációs hét
1	első hét	Filmkritika műhely: A vizuális antropológia kezdetei: a némafilm korszak Alapfogalmak: film dokumentáció, dokumentumfilm, vizuális antropológia, szociofilm. Játékfilm és dokfilm közötti határok. Nagyfilm: Robert Flaherty 1922. Nanook of the North. Filmkritikai szempontok: Hitelesség / Stáb / Feedback (visszacsatolás)
2	első hét	Dokufilmes műhely: Diákkfilm zsánerek: - Esemény-videózás - Interjú/portré - Mozgásban: drón, testkamera (goPro), time lapse szociofilm téma brain storming. Hallgatói készségek felmérése.
3	harmadik hét	Filmkritika műhely: 2. A vizuális antropológia forradalma (1950-1968) Társadalmi normák, elfogadás/kirekesztettség Nagyfilm: Jean Rouch 1955. Les maîtres fous. Filmkritikai szempontok: Esemény-videózás / Narráció / Operatőri munka
4	harmadik hét	Dokufilmes műhely: Mit jelent a filmes stáb? Stábtagok feladatainak meghatározása. filmötletek generálása: témák és terepek. Stáb összeállítása. Próba forgatások, helyszínbejárások.
5	ötödik hét	Filmkritika műhely: 3. Néprajzi filmezés (1920- napjainkig) Hagyomány, érték, őrzés, mentés Nagyfilm: Raffay Anna 1959. Busójáráskor. Füredi Zoltán 1993. Busók.

		Filmkritikai szempontok: Viszony (rapport) / Kamera és ember / Mennyi idő alatt készült?
6	ötödik hét	Dokufilmes műhely: filmötletek véglegesítése: témák és terepek. Stáb véglegesítés. Próbaforgatások értékelése. Forgatási szakasz.
7	hetedik hét	Filmkritika műhely: 4. Magyar szociofilm (1956-1990) Kádár-korszak, TTT, Budapesti iskola, társadalomkritika, vörös farok, öncenzúra. Nagyfilm: Schiffer Pál 1987. Ibfai kovboj Filmkritikai szempontok: A téma / Társadalmi fontosság / (cél-) közönség
8	hetedik hét	Dokufilmes műhely: Az interjú, beszélő fejek és portréfilm. Mások által készített felvételek felhasználása. Jogi kérdések.
9	kilencedik hét	Filmkritika műhely: 5. Kisebbségek: nyelvi, etnikai, szexuális stb.; marginalizálódott élethelyzetek Nagyfilm: Gulyás Gyula 2000. Beköltözött a hívőség. Filmkritikai szempontok: ŐK beszélnek RÓLUNK? / Üzenet / Szerkesztés
10	kilencedik hét	Dokufilmes műhely: Vágás, szerkesztés
11	11. hét	Filmkritika műhely: 6. Nemzetközi trendek és filmek. Határon túli magyar közösség dokumentumfilmjei. Csuja László 2018. Kilenc hónap háború Filmkritikai szempontok: Vágás / Zene / Hang- és kép utómunka
12	11. hét	Dokufilmes műhely: Fényelés, hang-utómunka
13	13. hét	Filmkritika műhely: 7. Posztmodern antropológia és közösségi filmkészítés. Közösségi film és közönségfilm; tényfeltáró újságírás; a dokfilm és az audiovizuális kommunikáció közötti határ. A közösségi filmkészítés fotós előképei. Nagyfilm: Lénárt Imre 1998. Tequila banda Filmkritikai szempontok: Közösségi filmkészítés / Feedback / Hatás
14	13. hét	Dokufilmes műhely: Filmbemutató. A félév során készült diáfilmek zártkörű bemutatója és zsűrizés

Kötelező irodalom:	
1.	Sarah Pink 2005: Interdiszciplináris programok a vizuális kutatásban: A vizuális antropológia újragondolása. In: Letenyei László: Településkutatás II., Szöveggyűjtemény. Budapest: Ráció kiadó (703)
2.	Rothmann William 1997: Nanook of the North. (Chapter 1.) In: Documentary Film Classics. Cambridge (MA): U. Press
3.	Tari János 2002: Néprajzi filmezés Magyarországon. Budapest: Európai Folklor Intézet, 2002. 1
4.	Magyar Néprajzi Társaság 2008: Fejezetek a magyar néprajzi filmezés történetéből 1. rész https://www.youtube.com/watch?v=ttnf6mflzY0
5.	Boglár Lajos 2002: Vizuális Antropológia II. In: Dialektus Fesztivál 2002

6.	Kapás Zsolt Zsombor 2013: A dokumentumfilm elmélete és a Budapesti Iskola. In: Apertura 2013 tavasz
7.	Gelencsér Gábor 2008: A Budapesti iskola dokumentum-játékfilmjei. www.filmtortenet.hu
8.	Varga Balázs 2004: A magyar dokumentumfilm rendszerváltása
9.	Füredi Zoltán 2004: Idegenek a kertemben. Néprajzi, antropológiai filmezés Magyarországon. In: Metropolis 2004/2 94-107.
10.	Sarah Pink 2001: Elektronikus szöveg. (Angol nyelven) In: Doing Visual Ethnography. Images, Media and Representation in Research. London etc.: SAGE publications. (155-175.old.)
11.	Collier, John Jr. and Malcolm Collier 1999: A vizuális kutatás alapelvei. (Angol nyelven). In.: Visual Anthropology: Photography as a Research Method. Albuquerque: U. of Mexico Press (161-175. old)
12.	A. Gergely András: A navahó filmesektől az "antropológiai filmig". Előadás szöveg, kiadatlan. www.antroport.hu

Ajánlott irodalom	
Filmkritika íráshoz javasolt nyilvános dokumentumfilm adatbázisok	
1.	Idegenek a kertemben
2.	Docuart
3.	NAVA archívum
4.	Néprajzi Múzeum https://gyujtemeny.neprajz.hu/neprajz.06.13.php?bm=
5.	etnotube youtube csatorna